

ФОРМУВАННЯ ЕТНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ АСПЕКТІ СТАНОВЛЕННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається організація та технологія формування етнокомунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів на засадах соціокультурної самоідентифікації особистості.

Ключові слова: соціокультурна компетентність, українознавча тематика, етнолінгвістичні засади, етнокультура, етнопедагогіка, текст.

Постановка наукової проблеми. Зміни соціокультурної ситуації, державні вимоги до розвитку й становлення молодого покоління зумовлюють процеси модернізації освіти. Цим зумовлено утвердження нової гуманітарно-соціокультурної парадигми навчання, метою якої є, зокрема, розвиток складників життєвої компетентності – комунікативної та соціокультурної – як умови соціалізації та виховання толерантної особистості, громадянина України [6]. Формування комунікативних умінь і навичок майбутніх учителів початкових класів на етнопедагогічних засадах пов'язане з вивченням мови як оригінального феномена етносу, специфічного способу оцінювання світу, а тому сприяє оволодінню студентами національно-культурним мовним компонентом, поглибленню етнознань та виробленню національного колориту їхнього мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування комунікативних умінь і навичок студентів на етнооснові знаходить місце в науково-методичній літературі. У науковому обігу вона представлена такими аспектами: роль народної педагогіки в процесі розвитку особистості (Г.Вашенко, Г.Волков, О.Духнович, Я.Коменський, І.Песталоцці, Г.Сковорода), етнопедагогічна основа навчання рідної мови (Н.Бабич, Т.Донченко, С.Єрмоленко, В.Кононенко, Л.Мацько, М.Пентилюк, Т.Симоненко, О.Смолінська, М.Стельмахович).

Аналіз наукових розвідок і педагогічного досвіду свідчить про необхідність здійснення досліджень, спрямованих на пошук нових шляхів організації навчального процесу у вищій школі, створюючи для цього ефективні технології оновлення знань.

Постановка завдання. Незважаючи на широкий спектр досліджуваних питань, проблема формування комунікативних умінь і навичок майбутніх учителів на засадах етнопедагогіки залишається відкритою:

чітко вибудована методична система з урахуванням народнопедагогічної основи навчання, етнопсихології студента, залежності соціальної поведінки (зокрема комунікативної) потребує подальшого вивчення.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиліття ХХ – поч. ХХІ ст. слово «соціокультурний» набуло статусу термінологічного, дефініції, вживаної й тлумаченої досить довільно. Одинадцятитомний «Словник української мови» у томі ІХ (1978) подає лаконічне визначення: «Соціально-культурний – пов'язаний з культурою суспільства» [5, с.476]. Сучасний дослідник В.Піддубний зазначає, що базові структури збереження етносу можуть бути узагальнені у вигляді соціокультурних цінностей, зокрема архетипів, які «виступають показником фундаментальності результатів соціального й культурного прогресу» [1]. Основою соціокультурної змістової лінії є культурологічний фактаж, який викликає емоційне пережиття, осмислення, формування в цілісну систему, сприяє виробленню свідомості, готової до співпраці, співіснування в соціумі. Соціокультурна змістова лінія має спрямовувати на формування національної свідомості, окреслення соціокультурної самоідентифікації особистості.

«Соціокультурність» у процесі формування національного світогляду українця в контексті загальнокультурному в основі своїй має спиратися на україноцентричну ідею [7, с.134]. Формування мовної особистості у процесі етнізації, яку забезпечує етнопедagogіка, дозволяє розглядати мовленнєву діяльність під кутом зору національно-культурної специфіки, що розвивається під впливом рідної мови та етнопсихологічних чинників.

Етнопедagogічні засади формування мовної особистості зумовлюють акцентацію на національний компонент рідної мови, а отже, розвиток чуття мови спрямовується на вироблення неусвідомлюваних умінь відчувати специфіку її одиниць, що служить основою для створення власних національно-культурних текстів. За таких умов чуття рідної мови виявляється в умінні розрізняти, правильно вимовляти фонему рідної мови (фонологічне чуття), здійснювати відбір власне українських лексичних та фразеологічних мовних засобів і доречно використовувати їх у власному мовленні (лексичне чуття), дотримуватися граматичних норм рідної мови (граматичне чуття), а також відчувати специфіку використання мовних засобів відповідно до стилю і типу мовлення (стилістичне чуття).

Формування національної свідомості засобами етнопедagogіки (зокрема рідної мови та культури) забезпечує вироблення в особистості духовної суті, ідеалів та ціннісних орієнтацій народу, що є основою

комунікативної поведінки мовної особистості етнофора. Компонентом національної свідомості є національна самосвідомість, що «включає усвідомлення індивідом своєї національної приналежності, специфічних рис власної нації, її історичного минулого, а також відношення до цінностей, які нація напрацювала в процесі розвитку» [3, с.103].

В основу дослідження було покладено припущення, що рівень етнокомунікативних умінь і навичок студентів підвищиться, якщо:

1) навчання рідної мови студентів здійснювати на основі комунікативно-діяльнісного, функціонально-стилістичного, етнопедagogічного підходів;

2) в основу формування етнокомунікативних умінь та навичок студентів покласти принципи етнопедagogіки;

3) навчання проводити на основі національно-культурних текстів-взірців різних типів, стилів і жанрів мовлення;

4) активно залучати інтерактивні та імітаційні методи навчання;

5) формування етнокомунікативної компетенції майбутніх учителів початкових класів супроводжувати роботою виховного змісту в кращих традиціях етнопедagogіки.

Зміст роботи з урахуванням етнопедagogічних засад передбачав поступове засвоєння студентами понять «рідна мова», «рідний народ», «рідна культура», «національні цінності», «національно-мовна картина світу», опрацювання національно-культурних текстів етнопедagogічного змісту різних типів і стилів мовлення, виявлення в них оцінних характеристик національно орієнтованих мовних одиниць, визначення їх стилістичного навантаження, засвоєння етноетикету спілкування, цілеспрямоване введення національно орієнтованих одиниць у власне мовлення, а також формування вмінь створювати національно-культурні тексти на основі здобутих знань із народної педагогіки [2].

Обов'язковим елементом змісту роботи на засадах етнопедagogіки є етика спілкування. Тексти-взірці, що використовувалися на заняттях, містили інформацію етнопедagogічного змісту про традиційні, узвичаєні в українському народі правила комунікативної поведінки.

В основу дослідження покладено принцип міжпредметних зв'язків [1]. Найчастіше зв'язки встановлювалися з українською літературою. Тексти, пропонувані програмою з української літератури, містять вичерпні можливості для реалізації етнопедagogічного підходу в процесі формування комунікативних умінь і навичок на практичних заняттях з української мови. Залучення творів усної народної творчості, художньої літератури було основою формування мовлення студентів та розширення етнознань.

Міжпредметний матеріал з української літератури використовувався на заняттях рідної мови з перспективою, що давало змогу попередньо ознайомлювати студентів з текстами, передбаченими програмою. Робота з такими текстами на заняттях з української мови була підготовчим етапом для кращого запам'ятовування, а також формування навичок декламування. Широко використовуваним був також дидактичний матеріал з історії, географії України, природознавства, народознавства, фольклористики, що давало можливість стилістично диференціювати національно-культурні тексти.

Міжпредметний матеріал потенційно розширював можливості етнопедагогічних засад на заняттях з української мови, сприяв поглибленню знань студентів про український народ, його культуру та моральні цінності, допомагав простежити мовні особливості національно-культурного тексту не лише художнього, але й інших стилів мовлення, зокрема публіцистичного, науково-популярного, розмовного.

Систематична робота за запропонованою програмою з урахуванням етнопедагогічних засад сприяла формуванню мовних і комунікативних умінь і навичок студентів, зокрема:

- здійснювати відбір національно орієнтованих мовних одиниць у текстах різних типів і стилів мовлення, спостерігати за їх функціонуванням, пояснювати стилістичне навантаження;
- адекватно сприймати й аналізувати тексти-взірці етнопедагогічного змісту;
- відтворювати національно-культурні тексти, доповнюючи їх власними думками;
- вести діалог за змодельованими життєвими ситуаціями з дотриманням правил українського комунікативного етикету, відчувати й підтримувати зворотний зв'язок у веденні діалогів;
- створювати монологічні висловлювання етнопедагогічної тематики на основі набутих етнознань, добирати засоби передачі інформації відповідно до ситуації спілкування;
- вести бесіду українознавчого змісту на основі тематичного словника, брати участь в обговоренні, виявляючи вміння аргументувати й доводити власну думку, виражати громадянську позицію;
- активно послуговуватися у власному мовленні національно орієнтованими мовними одиницями, зокрема лексичними, фразеологічними, граматичними, образно-тропеїчними залежно від ситуації спілкування;
- редагувати власні й чужі висловлювання, збагачуючи їх національно орієнтованими мовними одиницями.

Виховний аспект формування етнокомунікативної компетенції студентів виконував роль фундаменту у виробленні розуміння цінності

мови, усвідомленні необхідності досконалого знання скарбів рідного слова, престижності глибокого оволодіння літературною мовою, прагненні збагатити власне мовлення національно орієнтованими мовними елементами, розвитку чуття мови, краси, милозвучності.

Висновки. Мова є соціокультурним феноменом, а основу соціокультурної компетентності складають знання про світ і суспільство, в якому особистість живе й розвивається, про народ, до якого ця особистість належить, тобто ті знання, які відображені у мовній картині світу.

Етнопедагогічні засади формування комунікативних умінь і навичок передбачають урахування трьох основних аспектів дослідження: етнолінгвістичного, етнопсихологічного, етнолінгводидактичного. Опора на етнолінгвістику дала змогу з'ясувати поняття рідної мови, виявити генетичні зв'язки мови і народу, а також диференціювати національно-культурний компонент рідної мови на основі виокремлення національно орієнтованих мовних елементів. Етнолінгводидактичний аспект вивченої проблеми доводить існування і практичну доцільність народнодидактичної системи принципів, методів, засобів у процесі навчання рідної мови та формування етнокомунікативних умінь і навичок.

1. Життя етносу: соціокультурні нариси. – К.: Либідь, 1997. – 240 с.
2. Культура мовлення вчителя-словесника / [Горошкіна О.М., Нікітіна А.В., Попова Л.О., Порохня Л.В., Рудіна О.М.]. – Луганськ: СПД Резніков В.С., 2007. – 112с.
3. Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К.: Генеза, Довіра, 1996. – 943с.
4. Пасинок В.Г. Мовна підготовка студентів як загальнопедагогічна проблема: монографія / В.Г.Пасинок. – Харків: Лівий берег, 1999. – 154 с.
5. Словник української мови. – Т. 9. – К.: Наукова думка, 1978. – С.476.
6. Щербакова Л. Підготовка до реалізації нового змісту освіти в початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів / Л.Щербакова // Початкова школа. – 2012. – №6. –С.60-61.
7. Ярмолюк А.В. Формування соціокультурної компетенції старшокласників на уроках української мови / А.В.Ярмолюк // Наукові записки НДУ ім.М.Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2011. -№5. –С.134-136.

The article is devoted to the organization and technology of the formation ethnocommunicative competence the future teacher of the primary classes on the base the sociocultural selfidentification of the personality.

Key words: *sociocultural competence, Ukrainian thematics, ethnolinguistics bases, ethnocultura, ethnopedagogics, text.*